

Prelude

De wereld van het gerecht en Justitie is voor vele burgers een wat ondoorzichtige en ondoordringbare burcht. In de media is er voornamelijk aandacht voor strafzaken, wat leidt tot een eenzijdig beeld en dat zorgt dan op zijn beurt weer voor veel onbegrip. Volgens de perceptie werkt Justitie traag en daarbij ontstaat de indruk dat er geen aansluiting is met wat er écht leeft in de samenleving. Steeds vaker wordt daarbij over 'klassenjustitie' gesproken, zonder dat het altijd duidelijk is waar dat begrip dan concreet op slaat.

Dat aanvoelen van een ongenoegen dat bij veel mensen leeft, wordt ook bevestigd door wetenschappelijk onderzoek en opiniepeilingen. De Hoge Raad voor de Justitie, vijftientwintig jaar geleden opgericht in de nadagen van de zaak *Dutroux* en dus op een ogenblik dat brede lagen van de bevolking ieder vertrouwen in Justitie waren kwijtgespeeld, publiceerde in 2002 de eerste Justitiebarometer. Dat onderzoek werd herhaald in 2007, 2010, 2014 en voor de vijfde maal in 2024. Uit die metingen blijkt een dalend vertrouwen en afnemende tevredenheid bij de bevolking in de werking van Justitie.

Die vaststellingen laten de juridische wereld niet onberoerd. De opening van het nieuwe gerechtelijk jaar op 2 september 2024 was voor de procureur-generaal van Antwerpen de aanleiding om hierover te reflecteren. Hij pleitte voor een gemeenschapsgerichte en moderne justitie, die ook meer aandacht moet hebben voor communicatie. Hij verwees onder meer naar een eerdere rede van de huidige procureur-ge-

neraal bij het Hof van Cassatie, die er in 2021 op wees dat rechtstaal een technische taal is die niet zomaar kan worden vereenvoudigd, maar die, om een groter maatschappelijk draagvlak te hebben, moet vertaald worden in begrijpelijke taal. De technische taal moet omgezet, geduid en toegelicht worden, niet enkel door de rechter, maar ook door de balie, de griffie, de rechterlijke orde, de persmagistraten en de media.

De procureur-generaal van Antwerpen deed ook een duidelijke oproep voor meer algemene informatie en toelichting over de werking en de principes van Justitie. “Dit kan best op een zo ruim mogelijke manier gebeuren, want als de burgers de werking van Justitie niet begrijpen, zal er altijd een reden tot wantrouwen en argwaan zijn.” Ik kan die zienswijze alleen maar bijtreden.

Zelf begon ik jaren geleden columns te schrijven, steeds vertrekkend vanuit een thema uit de juridische actualiteit en met de bedoeling om dit in een breder perspectief te plaatsen. Die columns waren oorspronkelijk voornamelijk gericht op de juridische wereld zelf, maar al snel werd duidelijk dat er een bredere interesse was. Ze zijn bewust kort, waardoor soms de nuance wat ontbreekt. Ze zijn een beschouwing over het *hot news* van de afgelopen week, zodat ze soms wat overkomen als een hijgerige reactie. Toch laat het format wel toe om enige nuance aan te brengen, om zo bij te dragen tot een meer evenwichtig oordeel over Justitie. Soms is dat scherp en puntig, om op die manier ook de juridische wereld wat wakker te schudden. Een andere keer is het een oproep tot meer empathie. Het gebeurt ook dat de aandacht wordt gevestigd op de wijze waarop anderen het werk van Justitie soms, al dan niet bewust, moeilijker maken.

Die wekelijkse beschouwingen verschijnen op de website jubel.be en worden ook gretig gedeeld via sociale media. Om-

dat ze via die kanalen een wat vluchtig bestaan kennen, is er de steeds wederkerende vraag naar een bundeling op een meer duurzame drager. Een nieuwe bloemlezing heeft u nu in handen.

Die wekelijkse beschouwingen geven ook een inkijk in wat er allemaal meespeelt in het juristenbrein. Het gaat vaak om veel meer dan de rechtsregels. Er zijn de politieke reacties, de beschouwingen vanuit de juridische wereld maar ook van daarbuiten, en uiteraard ook de verbale oorlogen over wat er al dan niet zou moeten gebeuren in een ideale wereld. De columns zijn sterk beïnvloed door de actualiteit. Om de leesbaarheid te bevorderen, worden hier en daar naschriften gepubliceerd, wat toelaat om sommige stukken te actualiseren.

Het recht staat voor grote uitdagingen. De veranderende sociale normen en de economische globalisering hebben geleid tot een voortdurende uitbreiding en differentiatie van regels en de beïnvloeding van buitenaf. De wet is in veel gevallen zo gedetailleerd en gespecialiseerd geworden dat zelfs juristen moeite hebben om deze nog volledig te begrijpen. Dit leidt tot een verschijnsel dat door de rechtsfilosoof Lon L. Fuller in zijn boek *The Morality of Law* werd aangekaart: wetten verliezen hun effectiviteit als ze te complex of onbegrijpelijk zijn voor degenen die ze moeten volgen of handhaven. Fuller stelt daarbij dat rechtsregels aan bepaalde vereisten moeten voldoen en één daarvan is de begrijpelijkheid. Wanneer de wet ondoorgrondelijk wordt, ontstaat er ruimte voor vage beginselen en intuïtieve morele oordelen. Er wordt dan een beroep gedaan op algemene beginselen zoals 'eerlijkheid' of 'redelijkheid'. Rechtbanken zullen dan soms ook teruggrijpen naar vage morele beginselen om geschillen te beslechten.

Aan die evolutie wordt in het tweede deel van het boek wat meer aandacht besteed.

Dit boek is immers een uitgelezen plek om in dezelfde stijl als die welke bij de columns wordt gehanteerd, aandacht te vragen voor enkele van deze bekommernissen. Zelfs indien Justitie erin zou slagen om transparanter en moderner te communiceren, zouden er nog altijd duistere zones overblijven. Het recht wordt steeds complexer en geeft aanleiding tot alsmaar meer ingewikkelde regelgeving. Dat zorgt voor nieuwe uitdagingen. Of, om het te zeggen met de woorden van de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie bij de opening van het gerechtelijk jaar op 2 september 2024, de complexiteit en de juridisering van de samenleving resulteert in een “explosieve groei aan wetgeving en daarmee samenhangend een grotere interpretatie- en beslissingsopdracht voor de rechter”. Die complexiteit intrigeert mij al langer, omdat ook ik in mijn eigen rechtspraak als advocaat steeds vaker een ‘keizer-kostermentaliteit’ ontwaar bij de wetgever. Dat begrip ‘keizer-koster’ dateert al van de tijd van Keizer Jozef II, die in de Zuidelijke Nederlanden bekendstond om zijn verregaande regeldrift. Volgens de Habsburgse traditie van toen was het principe: *“Tout pour le peuple, rien par le peuple.”* Hoe gaat de rechter om met die soms dramatische overregulering? Zou het kunnen dat ook de rechter soms de weg kwijtraakt en dan maar elders en ook buiten het recht naar houvast zoekt? Soms worden technische normen verpakt in wetteksten die vaak aanleiding geven tot contraproductieve gevolgen. Ik werk dit verder uit in een essay over de wettelijke regeling van de vergoedingen voor de plaatsing van zonnepanelen.

Er is ook nog een andere realiteit. Sommige complexe situaties krijgen een gedetailleerde wettelijke regeling, maar

dat leidt ertoe dat ze enkel maar worden begrepen door vak-specialisten. De wetgever is zich daarvan bewust en zorgt er daarom voor dat de geschillen ook exclusief door enkele gespecialiseerde rechters worden beslecht. Die bundeling van gespecialiseerde kennis zou een goede zaak moeten zijn, maar het kan soms ook verkeerd uitdraaien. Wat gebeurt er wanneer die éne bevoegde rechtbank dan met een tekort aan magistraten zit? Een berichtje op de sociale media zorgde in de zomer 2024 voor een stroom aan reacties, wat uitmondde in een interessant experiment over hoe de juridische wereld reageert wanneer het systeem hapert. Vaak geeft het aanleiding tot het ontkennen van de problemen of het stigmatiseren van de klokkenluider die ermee naar buiten komt en dan als nestbevuiler wordt weggezet. Het toont ook aan dat een goede wettelijke regeling niet altijd een goede behandeling kan garanderen. Dat alles bracht mij tot het schrijven van het essay “Laten we een kaarsje branden voor de uitvinder”.

Rechtsregels komen ook tot stand als gevolg van bepaalde maatschappelijke keuzes. Daar is natuurlijk niets mis mee. Het is nu eenmaal de taak van politici om maatschappelijke en ideologische keuzes te maken en daarvoor in het parlement een meerderheid te vinden. De gemaakte keuzes kunnen voor sommigen onaangenaam zijn, maar in een democratische rechtstaat moeten ze worden nageleefd. Het veronderstelt natuurlijk wel dat de wettelijke regeling ook technisch klopt en dat de regel ook echt kan worden nageleefd. Een wet moet daarom aan bepaalde legistieke vereisten voldoen. In een essay “Het is niet allemaal de schuld van de schuldindustrie” maak ik enkele beschouwingen over het nieuw boek XIX van het Wetboek van Economisch Recht. Die wet van 4 mei 2023 wil de schuldindustrie aanpakken en daarmee vermijden dat, wanneer een consument niet tij-

dig een geldschuld betaalt, hij daarbovenop wordt geconfronteerd met vele extra kosten en vergoedingen. Daarvoor zijn er dwingende regels uitgewerkt en wanneer die niet worden nageleefd, kunnen de schuldeiser, maar ook de innende gerechtsdeurwaarder of advocaat zelfs strafrechtelijk worden veroordeeld. Het merkwaardige is wel dat het parlement bijna gelijktijdig ook het Burgerlijk Wetboek van Napoleon heeft gemoderniseerd, en laat dat wetboek nu net ook de ambitie hebben om die kwestie te regelen. Die parallelle wetgeving intrigeerde mij en was voor mij de aanleiding voor een essay “Het is niet allemaal de schuld van de schuldingindustrie”.

Uit de statistieken blijkt dat de columns door een breed publiek worden gelezen en dus zeker niet alleen door juristen. Vakjargon wordt zoveel mogelijk vermeden en er zijn ook bewust geen voetnoten bij de tekst. Dat betekent evenwel niet dat over de standpunten niet is nagedacht en er geen talrijke teksten zijn geraadpleegd.

Hasselt, 30 september 2024